

Дюкар К. В.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

РЕАЛІЗАЦІЯ ІНТЕНЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НЕУЗУАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ МІЛІТАРИДИСКУРСІ ПРОТЯГОМ 2022–2023 РР.

У роботі проаналізований інтенційний потенціал неузואльних інноваційних утворень, що постали в українському мілітаридискурсі протягом 2022–2023 рр. Зауважено, що окреслена проблематика не становила самостійного об'єкта мовознавчого вивчення раніше й потребує окремого розгляду та подальшого розроблення. Установлено загальні тенденції неогенності в мілітаридискурсі. З'ясовано формально-змістову та функційну специфіку інноваційних похідних. Простежено зв'язок між структурно-семантичною організацією інновацій і їхнім інтенційним потенціалом. Указано на те, що російсько-українське гібридне протистояння в його інтенсивно-гострій конвенційній фазі набуло специфічних вербальних виявів. Висловлено припущення, що особливості вербалізації зумовлює саме гібридний характер ведення бойових дій, що розгортаються не лише на лінії бойового зіткнення, а й у віртуальному просторі. Акцентовано, що екстремальність реалій, у межах яких формується мілітаридискурс, визначає домінуючу роль неузואльних інструментів у неогенних процесах. Наголошено на тому, що застосований мовцями для продукування інновацій інструментарій якісно різниться зі способами та засобами креативності довоєнної доби. Доведено, що стандартизовані дериваційні зразки сьогодні протистоять новим, гібридизованим моделям. Розглянуто такі способи продукування інновацій, як компресія, графогібридизація, субституція та інтрузія. Зазначено, що поєднання в межах одного словотвірного кроку різних засобів є лише видимою частиною більш суттєвих зрушень на рівні психомислинневих процесів у мовців – учасників мілітаридискурсу. Підкреслено, що поряд із гібридизованими зразками інновацій функціонують системні неузואльні неодеривати. Спостережено, що «класичне зліотування» стає в опозицію до «гібридизованих зрощень», засвідчуючи стратифікацію в межах антагоністичних ціннісних структур. Наголошено, що похідні дають змогу зреалізувати інтенційну настанову комунікатора на стратифікацію простору, психологічне розвантаження від травматичного досвіду чи дистанціювання від окремих ментальних парадигм.

Ключові слова: експліцитність, імпліцитність, інтенція, мілітаридискурс, інновація, семантика, мовленнєвий вплив.

Постановка проблеми. Складно відшукати, крім мови, ще одну систему, вироблену людською цивілізацією, де органічно співіснують і взаємодоповнюють одна одну дві антагоністичні тенденції – постійність і стрімка динаміка. Сформувавши стабільний сигнально-знаковий апарат і зафіксувавши певний мінімум мінімуму семантико-граматичних кодів, що складають її комунікативне ядро, мова перебуває в постійному русі в межах майже всіх своїх систем. Ясна річ, що стимулом і тригером перманентних зрушень виступають позамовна дійсність і стабільно високий запит на номінації, адже щоразу «нове слово створюється людиною, коли вона стикається з предметом, призначення і сутність якого вона знає, але не має уяви і не пам'ятає його “імені”» [5, с. 77]. Зайве казати, що екстремальні, межові або від-

сутні в досвіді покоління мовців явища, реалії, поняття тощо, такі як воєнні дії гібридного типу з тривалою гострою конвенційною фазою в Україні сьогодні, спричиняються до активної словотворчості. До того ж «мова війни ілюструє мову протистояння та ненависті» [12, с. 102], а тому важливо розуміти, яку роль у цьому відіграють інновації. Зауважимо, що потреба в неонеонах продиктована й прагненням мовців зреалізувати свій лінгвокреативний потенціал через матеріалізацію в явищах рівня *нео* експресивних маркерів, гри асоціацій, маніпулятивно-пропагандистських концептів тощо. Адже, як влучно підмітили І. Шахновська та Л. Загородна, інновації «відображають прагнення індивіда до точності та оригінальності. Прагматика нового слова кодує вихідний і унікальний намір мовця, а саме модальність

“несподіваність” та “подив”» [16, с. 112]. Зважаючи на те йдеться про специфічні артефакти – носії інтенційності «як серцевинної особливості людської свідомості бути спрямованою на вирішення нагальних питань свого буттєвого призначення-уприсутнення» [14, с. 119]. Отже, «нові суспільно-політичні, соціально-економічні, а нині воєнні реалії спонукають до оновлення лексико-семантичної системи мови» [1, с. 55], окреслюючи перед мовознавчою спільнотою коло питань, пов’язаних із процесами творення, функціонування, фіксування інновацій у мові та мовленні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Межовість реалій сьогодення в Україні дає змогу спостерігати прикметну тенденцію, коли інновації, з’являючись ситуативно в мовленні окремого комунікатора і маючи незвичну (подекуди надскладну й позасистемну) структурно-семантичну організацію, увіходять в активний ужиток мовців. І. Козинець зазначила, що «за певних обставин у стані емоційного підйому або експресії людина може створити нову лексичну одиницю, яка потім закріпиться у соціумі і перейде до активного вокабуляру серед інших людей» [9, с. 136]. Отже, інтенсивне вживання в мовленні спричиняється до того, що значна частина інновацій стає невід’ємним надбанням мовної системи [13, с. 78]. Крім цього, рівень неогенності сьогодні є надзвичайно високим, але, певно, не сягнув піка. Як стверджують Л. Довбня і Т. Товкайло, «процеси неологізації <...> спонукали до упорядкування *BBC News* Україна нових лексем-маркерів сучасної доби» [3, с. 218]. Щоразу обґрунтовуючи тезу про активність рівня *нео*, науковці подеколи опосередковано постулюють, що саме аналізований хронологічний зріз варто кваліфікувати як період «неологічного буму», тоді як лінгвокреативність подальших часових відтинків засвідчує якщо не більшу, то принаймні умовно однакову продуктивність творення інновацій.

Із огляду на сказане вище стає зрозумілим, чому підвищена неогенність мовлення продовжує привертати увагу світових академічних кіл, зокрема й вітчизняних (роботи Г. Вокальчук, Ж. Колоїз, П. Кук, Д. Мазурик, А. Нелюби, Ф. О’Делл, Д. Раг, Дж. Сімпсон, К. Сорніг, О. Стишова та ін.). Підкреслимо, що останнім часом посилюється інтерес учених до різних аспектів неологізації мовлення з-поміж іншого й у мілітаридискурсі (розвідки С. Гриценко, О. Деркачової, Л. Довбні, Н. Єльнікової, М. Жулинської, О. Круглій, Т. Товкайло, М. Хар та ін.). Попри високий ступінь розробленості проблем, пов’язаних із

інноватикою загалом, найновіші студії (Г. Вусик, К. Дюкар, І. Козинець, Г. Мацюк, Н. Павлик та ін.) не вичерпують масиву явищ рівня *нео*, що засвідчує цінність пропонованого дослідження. Наголосимо на тому, що реалізація інтенційного потенціалу неuzuальних інновацій в українському мілітаридискурсі протягом 2022–2023 рр. наразі не становила самостійного об’єкта мовознавчого аналізу й потребує окремого розгляду, що зумовлює **актуальність нашої роботи**.

Незважаючи на високий ступінь розробленості питань, пов’язаних із інноваціями в мові та мовленні, ця філологічна царина продовжує залишатися однією із найбільш дискусійних. Наразі дослідники не дійшли однотайності в такому фундаментальному аспекті, як «термінологічні назви одиниць інноватики» [13, с. 30]. У своїй розвідці ми слідом за Н. Клименко, Є. Карпіловською, Л. Кислюк послуговуватимемося терміном *інновація* «як родовою назвою різних типів мовних нововведень» [8, с. 10]. Підкреслимо, що, використовуючи номінації *інновація* та *явище рівня нео*, ми свідомі різнорівневості характеру, за висловом Ж. Колоїз, «прогресу номінації», представленого окремими елементами неологічної системи [10, с. 81]. Ми чітко стоїмо на позиціях розмежування інновацій, що продукуються системно за загальномовними зразками, і неоартефактів, до продукування яких залучений неuzuальний інструментарій. Наголошуємо на тому, що всупереч експансивному характеру оказіональної словотворчості й залученню не властивих узусу дериваційних моделей, наполягаємо на системності реалізації мовних потенцій [17, с. 81], що не розхитують норм чи, скажімо, традиційних загальномовних парадигм, а утворюють альтернативні парадигми з власною системністю і показниками продуктивності, регулярності тощо, становлячи, дещо переформулюючи влучний вислів Є. Карпіловської, зведення правил для «гри без правил» [6]. Заразом убачаємо потребу слідом за О. Кириллюк відокремлювати штучні інновації від рефлексивних [7, с. 54]. У межах нашої розвідки зосередимося саме на рефлексивних, що є наслідками невимушеної, довільної, часто підсвідомої інтенційної лінгвокреативності та має виняткове значення для мілітаридискурсу. Зазначимо, що під останнім розуміємо «тип дискурсу, що відображає сферу соціально-політичного та культурного життя, психологічні та історичні процеси періоду війни. <...> ...воєнний дискурс націлений не тільки відображати життя війська, але й воєнні події та повсякденні реалії, предмети та явища.

Їх характеризують за допомогою засобів стилістики, неологізмів, мовної гри, евфемізмів, щоб уникнути негативних конотацій й пом'якшити розповіді, пов'язані з загибеллю людей, руйнуваннями інфраструктури» [15, с. 161]. Наведене визначення, запропоноване М. Хар, уважатимемо вихідною позицією для аналізу інновацій.

Мета нашої розвідки – простежити реалізацію інтенційного потенціалу неuzuальних інновацій в українському мілітаридискурсі протягом 2022–2023 рр. Досягнення поставленої мети передбачає **розв'язання** таких **завдань**: 1) установити загальні тенденції неогенності в мілітаридискурсі; 2) з'ясувати формально-змістову та функційну специфіку похідних; 3) простежити зв'язок між структурно-семантичною організацією інновацій і їхнім інтенційним потенціалом. **Об'єктом** вивчення є неuzuальні інновації, що з'явилися в текстах мілітаридискурсу протягом 2022–2023 років. **Предмет** – інтенційний потенціал інновацій.

Виклад основного матеріалу. Добір і систематизація фактичного матеріалу, дають підстави стверджувати, що російсько-українська гібридна війна, яка триває майже десятиліття, набула специфічних неогенних вербальних виявів. Вочевидь, це зумовлює саме гібридний характер ведення бойових дій, що розгортаються не лише на лінії бойового зіткнення, а й у віртуальному просторі. Маємо на увазі передовсім тенденцію до творення інновацій неuzuальними шляхами (*бульбапюер*, *(де)генерал*, *няш-чмоняш*, *паламіта*, *петушенко*, *ручки*, *соловійоб*, *терропуззія*, *шосебалом*, *ядерга* тощо), протиставляючи, хоч і новим за формою та змістом, але відповідним на рівні дериваційної моделі чи способу творення узусу неолексемам на кшталт *бандерасмузі*, *бункерний*, *дешайтанізація*, *літакопад*, *мінтероризму*, *пакет*, *путіницина*, *рашизм* тощо. Як ми вже відзначали, застосовуваний мовцями для продукування інновацій інструментарій якісно різниться зі способами та засобами креативності довоєнної доби [4, с. 96–97]. Ідеться передусім не про конструювання мовцями принципово нових моделей, а про активізацію тих, похідні утворені за якими здебільшого функціонували в художніх (*головосік-сікель-зек*, *жайвино*, *зимовина*, *омунізм*, *штор но биль* – Тарас Мельничук), суспільно-політичних (*бздюшенко*, *зелебобіус*, *кулявлоб*, *миздобули*, *укроп* тощо) чи рекламних (*АЛЛОВ'Ю*, *моно?*, *намберван*, *СОМФУцій*, *ЕВАріанти*) текстах.

Стверджуючи, що неuzuальні способи зазнали суттєвих трансформацій, порівняймо компресив

доби Революції гідності *кулявлоб* (січень 2014 р.), де бачимо стандартне лінійне зрощення фрагментів речення в довільних граматичних формах, голофразисне утворення пізнішої пори *мальчиків-трусіках* (липень 2014 р.), у якому злутування складників супроводжується транслітерацією, і інновацію *ДамбітьБамбас* (березень 2022 р.), де в процесі компресії відбувається графіксація (графічне виділення), транслітерація (передання звукових специфікацій іноземної мови), субституція (заміна елемента), анафразія (перестановлення фрагментів різних слів) тощо. До речі, про спорадичні приклади комбінування мовцями кількох неuzuальних зразків у межах одного дериваційного такту не йдеться, адже інновації *аналаГАНСт*, *ЕронДонДонФільм*, *мичемтаможемпамочь*, *потерьнет*, *путенспасі*, *РФашистськийхуйлостан*, *чеготакієкісліє* тощо дають підстави говорити про закономірність. Зауважимо, що графодеривацію мовці продовжують активно використовувати в нетрансформованому вигляді для творення лексем – блокаторів чи попусників негативного екстралінгвального тла (*ASMRустович*, *aZZVабадієлі*, *Е-дерун*, *Е-могила*, *ЗСУіти*, *ООНіти*, *уззкі*, *Запорєбрік*, *мраZота*, *Засранці* тощо).

Постає логічне питання, що спричиняє подібні зрушення на рівні узуально не закріплених, але системних мовленнєвих практик? Оскільки мовлення віддзеркалює дискреційно-імперативні психомислинневі сигніфікації, то, припускаємо, що зрушення в дериваційних моделях – верхівка айсберга. Причини маємо шукати на рівні позасвідомого, що інтенційно експлікується в конкретному комунікативному акті через інтуїтивно-асоціативні декодери, які у висококонтекстуальних культурах, до яких належить українська, потребують залучення артефактів позавербальної дійсності (символи, прецеденти, інтертекст тощо). Звернімося до контексту: «Ось, десь на околиці Севастополя дві старенькі в запущеній пенсіонерської квартирці б'ються в істеричі – вони три дні не бачили і не чули Путіна. Чутливі сусіди бабусь дзвонять в МНС, повідомляють тривожну новину, ті встрибують у спецмашину, включають сирену та мигалку і мчать темними вулицями “міста руської слави”, щоб врятувати двох пропагандозалежних бабусь. Біля під'їзду оперативно розгортають машину, заводять генератор, відкривають екран і ось вже з сусідніх будинків підтягуються представники “русского мира”, як сомнамбули, бурмочучи про себе – “дедिवоевалі”, “незабудемнепростім”, “путінсвятой”. Полковник МНС

дзвонить в штаб і доповідає – “врятували”!». Як бачимо, у наведеному фрагменті залучена ціла лінійка однотипних компресивів, продукування яких супроводжуване транслітерацією, що, імовірно, спричинено прагматичною комунікативною потребою концептуального рівня – вивести поняття, номіновані інноваціями з невластивим акустичним звучанням, поза межі парадигм «норма», «своє», «логіка». У цьому контексті прикметним видається той факт, що в інноваціях на зразок *дебахнуло* чи *якти* зрощення відбувається без застосування додаткових супутніх інструментів. Переконані, що «класичне злутування» в такому випадку стає в опозицію до «гібридизованих зрощень», засвідчуючи стратифікацію в межах антагоністичних ціннісних парадигм. Відповідно, *дебахнуль* у значенні ‘людина, яка через свій інтерес чи стурбованість може заподіяти шкоди’ однак залишається в площині «свого» для комунікаторів.

Схожим чином інтенційність зреалізовується й в інноваціях, утворених шляхом субституції (заміни у твірному морфемі або неморфемного сегмента за аналогією конкретного слова): *зрадобессіє*, *мацкв*, *могилізація*, *парашобачення*, *прес-алкаше*, *пукін*, *розія*, *уйобщина*, *Укрлан*, *херой*, *тувінералісімус* тощо та інтрузії (середньої неморфемної вставки): *арістрелкович*, *бздон*, *макарон*, *нікчемчина*, *рососія*, *уйорбан*, *чорної-байка* тощо. Зауважимо, що наслідки вказаних дериваційних процесів поза мілітаридискурсом періоду повномасштабного вторгнення «доволі часто є “збудниками сміху”, оскільки адресат реагує на них завжди (хоч, імовірно, і не відразу)» [11, с. 95]: *домбабве*, *луганда*, *окупедіум*, *путінг*, *пюрер*, *скримздити* та подібні. До слова, комічного ефекту мовці здебільшого досягають засобами гендіадісу (*дон-кадирон*, *лафкі-чмафкі*, *няш-фаш*, *раша-параша*, *тік-орк*, *брянск-хуянск*), що дають змогу зреалізувати інтенційну настанову комунікатора на психологічне розвантаження від травмувальної події. Результати ж субституції та інтрузії, своєю чергою, радше виконують функції смислових демаркаторів. Розгляньмо такі контексти: «**крисіяни**, що ще не навчені життю в умовах воєнного часу»; «нешчасні “**крисіяни**” звертаються з питанням – мовляв, як відновити український паспорт...»; «І якщо українці цього ранку вишикувалися у чергах за шампанським і смаколикami, то **крисіяни** – за туалетним папером і паливом»;

«**Крисіяни**, подивіться на український прапор, який неможливо порвати і підпалити». Як бачимо, відколи Крим перебуває під окупацією, жителі материкової частини України поступово культурно й ментально відчужуються від мешканців півострова, усталюючи стереотипований сигніфікат ‘манкурт’, який із прийшлих росіян починає поширюватися і на кримців. Зіставимо, беручи до уваги викладене вище, інтенційне навантаження попередніх контекстів із фрагментами, де наявний субститут *пинбабве*: «чому *рашка* в цій локалізації не зветься *блінолопатна скотоублюдія* при королівстві, *нефтедирна пинебабве* при імперії, *рабські* вимирати при теократії, та *свинособачій хуйлостан* при республіці?»; «Ну от хтось із *нефтедирино* **Пинсбабве** розкрив рота, якусь *байду* в мікрофон ляпнув, а у нас зразу “це ППСО”». Дистанція наразі не є достатньою, щоб подолати демаркаційну лінію «чуже». Припускаємо, однак, що подальше перебування півострову в статусі анексованої території спричиниться до ментального переходу в парадигму «чуже», свідченням чого стануть гібридизовані інноваційні структури.

Висновки. Таким чином, наша спроба розглянути реалізацію інтенційного потенціалу неuzuальних інновацій в українському мілітаридискурсі протягом 2022–2023 рр. репрезентує лише окремий аспект розроблення обраного напрямку, який наразі видається перспективним і потребує подальшого дослідження. Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що російсько-українське гібридне протистояння в його інтенсивно-гострій конвенційній фазі набуло специфічних вербальних ознак. Так, екстремальність реалій, у межах яких формується мілітаридискурс, визначає домінуючу роль неuzuальних інструментів у неогенних процесах. З’ясовано, що стандартизовані дериваційні зразки сьогодні протистоять новим, гібридизованим моделям. Поєднання в межах одного словотвірного кроку різних засобів є лише видимою частиною більш суттєвих зрушень на рівні психомислинневих процесів у мовців – учасників мілітаридискурсу. Указано на те, що поряд із гібридизованими зразками інновацій функціонують системні неuzuальні неoderивати. З’ясовано, що похідні дають змогу зреалізувати інтенційну настанову комунікатора на стратифікацію простору, психологічне розвантаження від травмувального досвіду чи дистанціювання від окремих ціннісних або ментальних парадигм.

Список літератури:

1. Вусик Г. Л., Павлик Н. В. Неологізми як мовне відображення російсько-української війни 2022 року. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 23. Т. 1. С. 52–57.

2. Гриценко С. Мовні інновації російсько-української війни 2022. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Вип. 32. Ч. 2. 2022. С. 9–13.
3. Довбня Л. Е., Товкайло Т. І. Неологізми та їх відтворення в інтернетних засобах масової комунікації. *Society Document Communication*. № 14. 2022. С. 209–232.
4. Дюкар К. В. Лексико-словотвірна специфіка неовербативів періоду дії воєнного стану в Україні. *Нова філологія*. № 89. 2023. С. 96–100.
5. Загнітко А. Сучасні лінгвістичні теорії: монографія. 2-ге, випр. і доп. Донецьк: ДонНУ, 2007. 219 с.
6. Карпіловська Є. Неузале словотворення : правила «гри без правил». *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Т. 8. № 1. 2005. С. 106–117.
7. Кирилюк О. Л. «Вогнехреще» або неологізми як відображення військового протистояння. *Наукові записки КДПУ*. Вип. 137. 2015. С. 52–57.
8. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: Монографія. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. 336 с.
9. Козинець І. Відображення війни у мові крізь призму неологізмів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 61. Т. 2. 2023. С. 135–140.
10. Колоїз Ж. В. До питання про диференціацію основних понять неології. *Вісник ЗДУ: Філологічні науки*. № 3. 2002. С. 78–83.
11. Колоїз Ж. В. Неузале словотворення : [монографія]. Кривий Ріг : НПП Астерікс, 2015. 156 с.
12. Мацюк Г. Взаємодія понять мова – війна як об'єкт лінгвістичного аналізу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 35. Т. 7. 2021. С. 101–106.
13. Стишов О. А. Динаміка лексичного складу сучасної української мови. Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб. Біла Церква : Авторитет, 2019. 198 с.
14. Фурман А. А. Іntenційність як сутнісна ознака смисложиттєвого буття особистості. *Психологія і суспільство*. № 3–4. 2019. С. 118–137.
15. Хар М. Є. Воєнний дискурс: процеси неологізації. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 24. Т. 1. 2022. С. 160–166.
16. Шахновська І. І., Загородна Л. Т. Українські та англійські оцінні неологізми, утворені на тлі політичних подій в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. № 57. 2022. С. 111–114.
17. Diukar K. Deviant expansion of neoanthronyms in the speech of social media users. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series "Philology"*. 92, 2023. P. 78–82.

Diukar K. V. REALIZATION OF THE INTENTIONAL POTENTIAL OF NON-USUAL INNOVATIONS IN THE UKRAINIAN MILITARY DISCOURSE IN 2022–2023

The article analyzes the intentional potential of non-usual innovative formations that emerged in the Ukrainian militaristic discourse in 2022–2023. It is noted that the outlined issues have not been an independent object of linguistic study before and require separate consideration and further development. The general tendencies of neogeneity in the military discourse are identified. The formal, semantic and functional specificity of innovative derivatives is clarified. The connection between the structural and semantic organization of innovations and their intentional potential is traced. It is pointed out that the Russian-Ukrainian hybrid confrontation in its intensely acute conventional phase has acquired specific verbal manifestations. The author suggests that the peculiarities of verbalization are determined by the hybrid nature of hostilities that unfold not only on the front line but also in the virtual space. It is emphasized that the extreme realities within which the militarized discourse is formed determine the dominant role of non-usual instruments in neogenic processes. It is emphasized that the tools used by speakers to produce innovations are qualitatively different from the ways and means of creativity of the pre-war era. It is proved that standardized derivational patterns today are opposed to new, hybridized models. The author considers such ways of producing innovations as compression, graphohybridization, substitution and intrusion. It is noted that the combination of different means within one word-formation step is only a visible part of more significant shifts at the level of psycho-thinking processes in speakers – participants of militarized discourse. It is emphasized that along with hybridized samples of innovations, systemic non-usual neo-derivatives function. It is observed that «classical anger» stands in opposition to «hybridized splices», showing stratification within antagonistic value structures. It is emphasized that derivatives make it possible to realize the communicator's intentional intention to stratify space, psychological relief from traumatic experience or distancing from certain mental paradigms.

Key words: explicitness, implicitness, intention, militarized discourse, innovation, semantics, speech influence.